

Романтики пшеничного поля

28 випускників Берестівської середньої школи Роменського району ідуть працювати в колгосп.

Вони всі романтики, романтики від землі, яку люблять вкривати зеленню сходів. І саме від повноти душі народжується їх колективне рішення: «Всі 28 випускників 11 - го класу залишилися працювати в рідній артїлі». І як добре, що на лани прийдуть не з пустими руками, а вже маючи певну спеціальність, вміння працювати. Кожен одинадцятикласник одержав спеціальність тракториста - машиніста. На екзаменах з фаху більшість з них виявила відмінні і добрі знання.

Школу праці вони проходили в своєму колгоспі. Не один рік Олексій Бесага працював причіплювачем на тракторі, допомагаючи під час літніх канікул батькам. А цього літа Олексій вже сяде за кермо трактора і працюватиме в складі молодіжної ланки випускників.

Добре загартування пройшли в артїлі Валерій Степаненко, Микола Чукашов, Анатолій Лісненко, Микола Довгуля та Микола Сай, які працювали помічниками комбайнерів. І дівчата трудилися на совість. Передовим прийомам праці, вирощуванню високих врожайів старанно вчилися школярі в учнівській виробничій бригаді на дослідницькій шкільній ділянці. В умовах несприятливого минулого року учні виростили з гектару по 252 центнери цукрових буряків і понад 300 центнерів зеленої маси кукурудзи.

Багато випускників захоплюється художньою самодіяльністю. Хто не знає в селі чудового голосу одного з кращих учнів Олександра Сліпка, або вогнистих танців Люби Пузань? Вистава «Назар Стодола», поставлена одинадцятикласниками, знайшла схвалення всіх хліборобів. Так, що незабаром пісня, музика працювитої і веселої молодіжної ланки залунають на сцені сільського клубу.

Але розповідь про випускників була б неповною, якщо б не згадати про їх тверду рішучість одночасно з працею в артїлі продовжувати заочну освіту в інститутах. Без цього вони просто не уявляють свого майбутнього. Такі вже романтики поля. А за традицією на добру згадку школі посадили алею тополь. Недавно в сільському клубі відбувся тематичний вечір, присвячений їм, випускникам школи, благородний вчинок яких схвилював хліборобів. Багато теплих,

цирих слів сказали колгоспники, батьки, вчителі на адресу майбутніх хліборобів.

***І. Лісенко,
директор Берестівської СШ.***

У той час я працював головою колгоспу в Підставках, добре запам'ятав вчинок берестівських учнів. Шкодував, що на території нашого колгоспу не було середньої школи. Думав, і був переконаний, що випускники нашої Підставської школи вчинили б так само. Про подальшу долю 28 випускників, слід сказати, що після роботи на селі, вони вагомніше підійшли до вибору своєї професії за покликанням, кожен став ковалем своєї долі. Вже у 1964 році окремі вступили до Сумського педінституту на заочну форму навчання та до інших навчальних закладів. Лев Толстой говорив, що є два бажання, здійснення яких може скласти істинне щастя людини, - бути корисним і мати спокійну совість. Переконаний, що випускники класу так думали і так робили.

О.П. Сліпко

А.І. Лісенко

Моя посада в районі вимагала організувати навчання, виховання і підготовку спеціалістів, підбирати і рекомендувати керівників для всіх напрямів діяльності і життя району. Скажу без перебільшення і без зайвої скромності, що до подальшої долі випускників цього класу я безпосередньо був причетний, приклав немало уваги і зусиль. Їх патріотичний, розумний, самовідданий вчинок мене підкуповував і, свідомо чи не свідомо, заставляв на них звертати особливу увагу. Зокрема до долі Бесаги Олексія Васильовича, який після роботи в колгоспі був рекомендований заввідділом райкому комсомолу, потім заступником голови колгоспу, головою колгоспу, начальником управління сільського господарства району, головою Липоводолинського райвиконкому. Потім він працював першим секретарем Ямпільського РК КПУ, представником Президента

України в Крелевецькому районі, начальником обласного управління праці.

Сліпко Олександр Петрович працював у колгоспі механізатором, служив в армії, повернувшись у рідне село, працював шофером, завклубом, вчителював. Постійно навчався. Був рекомендований директором школи, потім очолив районний відділ народної освіти, обирався секретарем райкому партії. Він був надійним помічником, з ним було приємно працювати.

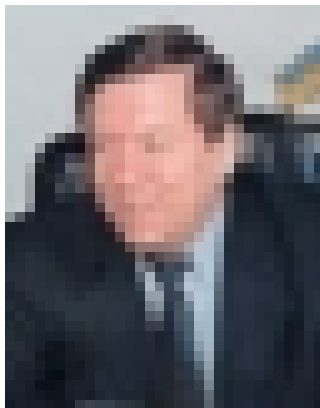
Сай Микола Іванович працював механізатором, служив в армії, після працював шофером. Закінчив сільськогосподарський інститут, працював агрономом, головним агроном, інструктором райкому партії, завідувачим сільськогосподарським відділом райкому партії, інспектором екології.

Лісенко Анатолій Іванович – механізатор, служив в армії, працював інструктором райкому комсомолу, потім заступником голови колгоспу, головою Берестівської сільської ради в рідному селі.

Рішняк Іван Миколайович. Після закінчення школи працював слюсарем у колгоспі «Червоний лан» села Семенівки. По закінченні технікуму лісового господарства працював у Роменському лісгоспі, а потім інженером агролісомеліоратором у радгоспі «Роменський». Без відриву від виробництва закінчив Харківський сільськогосподарський інститут ім. В.В. Докучаєва. В

його залученні до керівної роботи була моя ініціатива. Я знав, що він був серед тих 28 - ми випускників Берестівської школи, рекомендовав його секретарем партійної організації і заступником директора радгоспу «Роменський», а потім директором радгоспу «Промінь».

У 1987 - му за моєї ініціативи він був обраний головою виконкому Роменської районної ради народних депутатів. Рай-

І.М. Рішняк

М.М. Чукашов

он мав добрі показники і Рішняка рекомендували на посаду генерального директора Сумського виробничого об'єднання «Елеватор-зернопром», де він працював з 1994 по 1999 роки. З 1999 -2002 - голова правління ДАК «Хліб України». У 2002 році обраний народним депутатом України. 2006 -2008 - президент Національної асоціації «Укрзернопродукт». 2008 -2010 - вдруге очолював ДАК «Хліб України». Голова Всеукраїнського громадського об'єднання «Народна палата України». Голова Всеукраїнського благодійного фонду імені Петра Калнишевського. Заслужений працівник сільськогосподарства України. Кандидат економічних наук.

Чукашов Микола Миколайович працював механізатором, служив в армії. Працював завідуючим фермою. Колгоспом був направлений на навчання. Закінчив Харківський сільськогосподарський інститут ім. Докучаєва з відзнакою. В інституті очолював комсомольську організацію. По закінченні навчання був рекомендований інструктором райкому партії, а потім заступником голови колгоспу імені Шевченка села Саї. Довгий час очолював колгосп «Зоря» села Панасівки, голова КСП, директор ТОВ.

Серед вищеназваних випускників 1964 року Берестівської середньої школи, з ким мені випала нагода разом працювати, можу сказати, що вони дійсно були людьми, товарищами, якими пишається Липоводолинщина. Та не тільки ними, всіма 28 випускниками. Не кожен випуск школи був таким багатим на знаних учнів.

Чи міг здійснитися цей патріотичний вчинок учнів школи, коли б не очолював педагогічний колектив школи сумлінний, досвідчений педагог, батько, син якого навчався в цьому класі, Іван Тимофійович Лісненко. Це була шанована людина в селі, районі. Відмінник народної освіти України. Він душею і серцем вболівав за село, за виховання молоді на кращих традиціях, привчаючи до праці, поваги до свого рідного села, до його історії, до старших поколінь. Я знав його особисто, десятки разів зустрічався з ним у школі, на засіданнях сільвиконкому, на зборах колгоспників. Після зустрічі з ним, я збагачувався знаннями про потребу шкіл району, про форми виховання учнівства. Мені хочеться назвати прізвища всіх випускників того пам'ятного випуску.

По різному склалася доля кожного. Серед них є вчителі, інженери, агрономи, обліковці, офіцери, доярки, техпрацівники, шофе-

ри, бібліотекарі, кондитери. З багатьма я не раз зустрічався, спілкувався, вирішував наболілі питання. Серед них були:

Борозенко Надія Радіонівна - отримала середню спеціальну освіту, працювала кондитером на фабриці.

Буря Антоніна Семенівна - працювала дояркою, нагороджена орденом.

Гаркуша Ольга Миколаївна - здобула вищу педагогічну освіту, вчитель, нагороджена медаллю.

Грицай Галина Петрівна - кондитер, отримала середню спеціальну освіту.

Довгуля Микола Іванович - шофер.

Іваненко Микола Іванович - шофер.

Кива Галина Іванівна - бібліотекар, Заслужений працівник культури України.

Коваленко Іван Андрійович - шофер.

І. Т Лісненко

ОДИНАДЦЯТИКЛАСНИКІВ Берестівської середньої школи

1963-1964

Друж

Корнієнко Василь Миколайович - здобув вищу освіту, служив офіцером.
Кравець Галина Денисівна - техпрацівниця.
Купальний Андрій Іванович - шофер, нагороджений орденом.
Лавріненко Надія Василівна - здобула середню спеціальну освіту, майстер.

Прут Анатолій Петрович - здобув вищу освіту, працював вчителем.
Пузань Люба Василівна - отримала середню спеціальну освіту, працювала обліковцем.

Степаненко Валерій Іванович - освіта вища, інженер.

Стецюра Михайло Васильович - шофер

Субота Антоніна Петрівна - працювала в рілльництві обліковцем.

Хекало Галина Олексіївна - середня спеціальна освіта, обліковець.

Швець Галина Іванівна - вища освіта, вчитель, нагороджена медаллю.

Шепель Василь Іванович - шофер.

Шикаленко Лідія Олексіївна - середня спеціальна освіта, вихователь.

Шиптя Ніна Данилівна - вища педагогічна освіта, вчитель, нагороджена медаллю.

27 червня 2014 року в районі відзначали 100 - річчя Берестівської середньої школи. Сторічний ювілей школи співпав з визначною подією: 50 років виповнилося від події, коли випускники прославленого класу в 1964 році всі залишилися працювати в колгоспі.

Зліва направо: Галина Іванівна Швець - Касян, Василь Володимирович Кушнір, Олександр Васильович Климов, Микола Миколайович Чукашов, Іван Миколайович Рішняк.

Я вдячний голові Берестівської сільської ради Анатолію Івановичу Яковенку, директору школи Гричанику Віктору Олексійовичу, випускникам за запрошення взяти участь в урочистостях. На свято з'їхалися випускники звідусіль. І сивочолі ветерани, і молоді. Зворушливі були виступи випускників 1964 року Галини Іванівни Швець-Касян та Івана Миколайовича Рішняка. Перша подарувала школі свою книгу про випускників, що обрали професію вчителя. Іван Рішняк передав дарунок школі ювілейне видання «Кобзаря» Т.Г. Шевченка та книги «Петро Калнишевський та його доба». Відбувся святковий концерт, в якому взяли участь і випускники. Пригадуючи цю подію в житті нашого району, доречно наголосити на ролі директорів шкіл району. Переконлива істина, що справжній педагог повинен працювати на майбутнє. Педагог, це людина, котра професійно займається вихованням і викладацькою роботою, хто має здібність навчати, виховувати і проявляти це в своїй діяльності. «Якщо медикам ми довіряємо наше здоров'я, то вихователям довіряємо моральність і розум дітей наших, довіряємо їхню душу, а разом з тим і майбутнє нашої Вітчизни» - говорив великий педагог К.Д. Ушинський.

Я знав особисто всіх директорів середніх і восьмирічних шкіл району. Вони були дійсно педагогами, педагогами з великої літери, вихователями. Вони були активом села, несли в маси нове, краще, потрібне, необхідне і виховували своїм прикладом не тільки учнів, а й мешканців села.

Можливо, перебільшую, але, на мою думку, в той період педагогічні колективи шкіл району очолювали найбільш підготовлені, відповідальні, з великим життєвим і професійним досвідом, талановиті, більшість з них пройшли війну, - директори шкіл. Школам керівниками району приділялася постійна увага.

І.М.Рішняк

Відвідуючи школи, зустрічаючись з вчителями, завжди відчував від того задоволення. Звичайно, педагогічні колективи очолювали кращі вчителі, так вважав тоді, так вважаю і тепер. За період створення району було багато керівників шкіл. Я не працював з багатьма із них, не знав їх, тому даю свою оцінку, своє бачення роботи, тим керівникам шкіл, з ким випала нагода працювати. Район наш сільськогосподарський, специфічний, відрізнявся від інших, де були великі промислові підприємства, навчальні заклади.

О.В. Климов та І.Н. Сегеда.

Тому постать директора школи на селі мала особливу вагу. В школі була найбільша інформація про життя села. Найчастіше мені випало зустрічатися з Сегедою Іваном Никифоровичем, котрий працював директором Підставської восьмирічної школи з 1955 по 1982 рік. Мені, як голові колгоспу, він допомагав вести велику роз'яснювальну роботу серед колгоспників. Слід сказати, що це була непогана форма спілкування вчителів у трудових колективах, безпосередньо на фермах, тракторних бригадах, на полі серед працівників ланок і механізаторів. Вони доносили новини села, району, області, держави. Та головна їх мета - постійна турбота про виховання учнівства, молоді. Завдяки таким зустрічам батьки знали про стан справ у школі, як навчаються і поведуться їхні діти. Батьки могли порівнювати свою роль у вихованні дітей в порівнянні до інших батьків. Разом обговорювали наболілі питання. Такі постійні зустрічі вчителів з батьками в трудових колективах мали добрі наслідки у вихованні молоді села.

Працюючи головою райвиконкому, а потім у райкомі партії, не було того дня, щоб не відбулося розмови про школи. Життя вимагало допомогати, контролювати, вирішувати, призначати, звільняти, навчати. Після сільського господарства, на одному з перших місць стояло виховання, навчання молоді. З огляду на пройдене, осмислення всього, що було, я не можу сказати, хто був кращим директором в районі.

В моєму розумінні вони були всі найкращими. Таке моє враження. Можливо, з окремими зустрічався менше, проте це не значило, що поважав їх менше. Звичайно, успіх кожного директора школи складався його відносинами з головою колгоспу, головою сільської ради, іншими керівниками села, без цього не могло бути. Я в силу можливостей намагався допомогати, а то і поправляти, налагоджувати добрі стосунки між ними. А було всякого. Життя є життя, і люди є люди, як говорять в народі.

Доводилося вдаватися і до не популярних методів, бувало і таке. Довгий час директором Липоводолинської середньої школи працював Федір Остапович Куришко. Досвідчений господарник, фронтовик, педагог. Очолюючи великий шкільний колектив, він багато часу приділяв вихованню молоді району. Проводив заняття, бесіди, брав участь і виступав на молодіжних зібраннях. Багато працював над історією краю. Він автор статті про Липову Долину в двадцятишеститомному виданні Історії міст і сіл УРСР - Сумська область. Коли Куришко вийшов на пенсію, він брав активну участь в заходах, що проводилися в районі. Після Федора Остаповича працювали директорами школи Москаленко Борис Степанович, потім Микола Сидорович Герасименко.

Ф.О.Куришко (в центрі) серед активу молоді району.

Коли будувалася Капустинська середня школа, познайомився зі здібним організатором, директором школи Михном Василем Олексійовичем. Він був сільським інтелігентом, прикладом витриманої мане-

ри розмовляти з людьми. Я був присутній на уроках біології і хімії в школі. Найкращі враження отримував від уміння вчителів школи по-новому, творчо доносити знання до учнів. Про це говорив у інших школах.

Коли працював головою колгоспу у Підставках, часто зустрічався з директором Синівської середньої школи, членом виконкому сільської ради Деменком Федором Івановичем, фронтовиком, здібним, вимогливим і добрим керівником вчительського колективу школи. В нас були добрі ділові відносини. Потім короткий час директором школи працював Клименко Леонід Степанович.

Серед тих директорів шкіл, з якими випала доля працювати довгий час, був і Олексій Романович Краснонос. Коли його призначили в 1970 році директором Синівської середньої школи, я був головою райвиконкому. І питання його призначення, перед тим, як виносити на розгляд в райкомі партії, погоджував зі мною завідуючий відділом народної освіти М.С. Нестеренко.

Запам'яталося, що не легке було у нього дитинство. Олексій Романович пройшов тернистий життєвий шлях. Народився в сільській сім'ї перед війною у 1939 році в селі Синівка. Батько не повернувся з війни. Краснонос закінчив Синівську середню школу, працював у колгоспі на комбайні, відслужив армію, працював майстром виробничого навчання в Лебединському педагогічному училищі, учителював у Подільках, без відриву від виробництва закінчив Сумський державний педагогічний інститут ім. А.С. Макаренка. Такий послужний список давав усі підстави Нестеренку рекомендувати Красноноса на посаду директором школи. Серед тодішніх директорів середніх шкіл він був чи не наймолодший. «Відмінник народної освіти України», «Отличник просвещения СССР». Краснонос був прикладом для багатьох керівників і вчителів шкіл району.

О.Р. Краснонос

Він, як влучно писала про нього місцева преса, вчитель за покликанням. Таких працелюбів, відданих справі, зустрінеш не часто. Більше тридцяти років працював директором школи. Можна тільки уявити, скільки із стін школи вийшло випускників. І до їхньої шкіль-

ної долі був причетний Олексій Романович. В районі багато працює його послідовників. Батькову стежку педагога вибрали і дочки. Давно наші шляхи немов розійшлися, але і понині ми спілкуємось, зустрічаємося, пригадуємо нашу спільну працю, підтримуємо товариські стосунки.

Добрі спомини залишилися про директорів середніх шкіл: Адаменко Катерину Лазарівну з Московського, Мельника Андрія Петровича із Саїв, Бойко Ніну Дмитрівну з Подільок, Коломієць Олену Степанівну, Киричка Івана Антоновича з Байрака, Сліпченка Миколу Івановича з Колядинця. Про директора Русанівської середньої школи Григорія Івановича Мороза я написав у розділі першому цієї книги. Директорів восьмирічних шкіл Кащі Федора Миколайовича з Семенівки, Парієнко Марії Романівни з Панасівки, Кишка Івана Григоровича з Бєсого, Круглова Петра Степановича з Яганівки, Безрукавого Івана Яковича з Яснопільщини, Дудкова Олексія Васильовича з Липової Долини, Сергієнка Анатолія Самійловича з Галаївця, Губу Дмитра Демяновича з Великого Лісу, Левченка Івана Карповича з Лучки.

Успіх виховання молоді вирішальною мірою визначався роботою кожного трудового колективу і його молодіжної організації, кожної комсомольської групи, що працювали безпосередньо на виробництві.

Покращення роботи з молоддю залежало від зрілості, діловитості, організаторських здібностей і творчої ініціативи молодіжних комсомольських кадрів і активу - її ватажків. Тим більше, що після відомих публікацій у центральній комсомольській пресі, про недоліки в роботі керівних кадрів комсомольської організації нашого району, що стало відомим на всю країну, доводилося уважно придивлятися, кого рекомендувати і підтримувати серед молоді на ватажка. Помітний слід в житті молодіжних організацій району залишили Володимир Чирва, Валерій Якименко, Антоніна Жогло, Микола Мороз. З ними мені випала доля працювати. Допомогати, радити, інколи і запитувати, чим займаються, які наслідки роботи. Як мовиться, виховувати. Траплялося всякого в роботі, тим більше з молоддю. В різний час, після об'єднання Липоводолинського і Синівського районів в Липоводолинський район, молодь району очолювали: Михайло Андрійович Скороход, Анатолій Петрович Катрич, Галина Федорівна Фіалко, Микола Іванович Нечитайло, Василь Олексійович Яременко, Раїса Миколаївна Коломієць, Микола Миколайович Балаба.

В розмові з колишнім ватажком молоді району, моїм давнім і добрим товаришем і другом, Володимиром Федоровичем Чирвою, який

народився в селі Шатравині і виріс у районі, знає запити молоді і учнівства, працював учителем, довго був ректором Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, очолював відділ освіти і науки Сумської облдержадміністрації, сказав, що складні та суперечливі умови сьогодення, ломка і заміна старих набутих цінностей у вихованні молоді спричинили нині сумбур у головах людей.

Липова Долина. 1988 рік. 70 років комсомолу. На фото: перші секретарі райкому комсомолу у різні роки. Перший ряд: Чирва В.Ф., Яременко В.О., Жогло А., Скороход М.А., Катрич А.П. Другий ряд: Мороз М.Г., Якименко В.С., Нечитайло М.І.

Звідси розгубленість, зневіра в себе і суспільство, песимізм. Неконтрольований тиск засобів масової інформації, маніпулювання свідомістю багатьом молодим людям не дають можливості знайти себе. Як же в такій спекулятивній ситуації бути людині, особливо молодій, коли все охопила тотальна влада грошей. Очевидним стає: їй потрібна надійна духовна вісь. А це найвищі людські цінності і високі моральні принципи, людська порядність, які в значній мірі розтоптані сьогодишньою дійсністю. Як же не втратити молодь, наше майбутнє? Питання залишається складним. Це окрема, велика складна проблема. Як тут не погодитися з вищесказаним, що виховання молоді, це справа державного рівня. Продумана, цілеспрямована, всеохоплююча. Ми всі розуміємо, що одне із найважливіших завдань людства, оскільки воно є передумовою збереження і примноження цінностей і потенціалу

суспільства, розвитку людини, повинно бути виховання дітей, підлітків, молоді. На мою думку, на це повинно бути націлене зусилля сім'ї, школи, позашкільних виховних установ і багатьох інших суспільних інститутів. Це справа державна. Перекоаний, що виховна діяльність є фаховим завданням вчителів. Ми повинні усвідомити, що дитину, учня виховує не сам вчитель, а педагогічне, організоване ним соціальне оточення, де учень, окрім іншого, і самовиховується. Що поганого було у допiонерських, пiонерських, комсомольських організаціях у вихованні дітей? Погоджуюсь, що було багато недоліків, їх можна перераховувати, можливо, не вистачить і пальців на обох руках. Про них знали, хто хоча б трішки був причетний до виховання молоді. Легко відкинули те, що було, воно й зрозуміло, менше роботи. Але майже нічого не запропоновано на заміну, щоб молодь, і впершу чергу учнівство виховувалось на почуттях дружби, поваги, вболівання за свого товариша, друга, за свій клас, за свою школу, за рідне село чи місто, в котрому живемо, за державу. Щоб навчалися навикам самоврядування в класі, школі.

Як говорили класики, школа - це майстерня, де формується думка підростаючого покоління, і треба міцно тримати її в руках, якщо не хочеш випустити з рук майбутнє. Майбутнє виникло тоді, коли людина уперше відчула прагнення до кращого. Над цими мудростями потрібно не тільки задумуватися, а й брати на озброєння і діяти. Діяти цілеспрямовано, наполегливо, постійно. І, звичайно, майбутнє прийде до нас швидше, якщо йти йому назустріч, а не чекати. Молодь є, немає, як говорять сьогодні, проекту роботи з нею, державного, на перспективу. Молодь не згуртована навколо лiдерiв, організацій, які б працювали з державницьких позицій на майбутнє країни. Те, що з'являється, ще мало ефектне. Перекоаний, молодь варта до себе уваги. І не потрібно забувати про те, що було краще у вихованні в минулому, потрібно його взяти, використати, застосувати в сьогоднішніх умовах, відкинувши негативне. Спостерігаються поодинокі паростки з питань турботи про молодь, але це тільки паростки, а до квітів і плодів ще, ой, як далеко. Розмірковуючи над тим, що передаю на цих сторінках, відірвався на деякий час від того, про що пишу, вийшов на сайт новини міста Суми. Читаю (передаю без змін):

«16 мая в Сумах прошел флеш-моб гопников. Сначала около 40 человек собрались возле Альтанки, многие из которых пришли в «гопковском прикиде»: в спортивных штанах, туфлях, кепках. Участники флешмоба дружно ругались матом на всю улицу, плевали семечки, пили пиво и пели под гитару блатные песни - «Мурку», «Гоп-стоп» ...

После этого «гопники» с Покровской площади пошли по Соборной в сторону пл. Независимости, при этом также выкрикивая большое количество матов и напевая блатные песни.

Многие жители Сум были ошарашены таким поведением молодежи, некоторые даже вызывали милицию. В итоге, акцию сопровождало около десятка милиционеров, но никаких замечаний участникам акции они не делали.

По словам организаторов, целью данной акции является показ того, как живет быдло, и что так нельзя вести себя в общественных местах, что в современном европейском государстве нужно повышать культуру общества». На мою думку, підвищувати загальну нашу культуру потрібно не такими заходами. Поцікавився, що пишуть ЗМІ про гопників.

На сайті myhelper.com.ua читаю: *«Поняття «гопник» придбало широкое вживання з 80 -х років. Його різні вчені характеризують по-своєму, але все ж є одне загальне позначення - хуліган. У всі часи, так само як і зараз, «Гопниками» і «Гопніцями» вважалися молоді люди, які не знайшли свого місця в світі і заробляють на життя, відбираючи гроші і цінності силою в інших людей. Зазвичай це молодь із неблагополучних сімей, з дитбудинку, яку виховала вулиця.*

Вони не відвідують або прогулюють школу. Розлючені на весь світ і інших людей, вживають спиртні напої, лаються матом. Більшість вважає своє життя не справедливим і, коли відбирають гроші у інших, то приймають їх як належне, як борг долі за своє соціальне становище.

Хоч «гопник» - поняття зі словника блатних, але ті, кого воно характеризує, не користуються повагою серед кримінальних мас. Поведінка гопників більше нагадує пародію на "етикет" блатних. Але все ж у них є спільні з блатними «поняття». Наприклад, у випадку конфлікту двох гопників звертатися в міліцію категорично не можна».

Не стану передавати, всього того, що пише сайт, і так зрозуміло.

Вікіпедія тлумачить, що флешмоб - англійського походження - «спалахуючий натовп», (flash - спалах, mob - натовп) - це заздалегідь спланована масова акція, зазвичай організована через Інтернет або інші сучасні засоби комунікації. Немає єдиної думки з приводу того, яка мета проведення флешмобів. Учасники того самого заходу можуть переслідувати різні цілі. Серед можливих варіантів - розвага, порушення повсякденного ходу життя, справити враження на навколишніх, відчуття причетності до спільної справи, самоствердження (випробувати себе: «Чи зможу я це зробити на людях?»), спроба одержати гострі відчуття. Ідеологія класичного флешмоба дотри-

мується девізу «Флешмоб поза релігією, поза політикою, поза економікою».

Наведене вище з засобів масової інформації є переконливим підтвердженням тому, що молоддю потрібно займатися на державницькому рівні. Спрямувати, організувати, допомогти використати енергію, знання, уміння, настирливість, бажання, емоції на користь, результативність. Над цим фактом і іншими, які трапляються, можна багато говорити, висловлювати своє бачення, за і проти. Але безперечним є те, що молоді потрібна увага, вона на це заслуговує.

Хочеться сподіватися, що молодь змінить свою свідомість, у неї з'являться нові ідеали. А старшому поколінню потрібно активно допомогати молоді знайти своє місце в суспільстві.

Майже десять років працюю в міжнародній громадській організації «Козацтво Запорозьке». Якщо поставити запитання, чому в моєму віці я пішов у козацтво? Коротка відповідь буде багатьом незрозумілою, якщо не вдається до пояснення. Справа в тому, що після закінчення навчання у вузі, так склалася моя доля, я став керівником господарства. І протягом усього періоду моєї трудової діяльності працював на посадах, де, окрім головної на той період теми виробництва, виконання плану, велика увага приділялася вихованню. Вихованню не тільки тих, хто працював у колективі, а й членів їх сімей і особливо молоді, підростаючого покоління. Сьогодні про це забули, не хочуть пригадувати. В ті часи суворо питали з керівника за моральний стан у колективі, він ніс за це відповідальність. Підкреслю, за моральний стан. Тепер не вигідно про це говорити.

Хто з нас не любить рибалки? І досвідчені, і недосвідчені рибалки знають, що риба ловиться краще у каламутній воді, вона не бачить де на неї поставлена пастка. Тому й пустили свідомо чи несвідомо, то вже хто як оцінить, виховання підростаючого покоління, наше майбутнє до учителів вулиці. В каламутну воду. Хотілось би помиляться. Всі розуміємо, чому може навчити неповнолітніх вулиця з її звичаями і законами. Я і по сьогодні, в силу тієї відповідальності, яка була привита мені майже за півстоліття, відчуваю свою вину перед підростаючим поколінням, що не втручаюсь у виправлення такого стану. Коли я йду містом по вулиці, не можу стриматися, щоб не зробити зауваження школярам, які інколи йдуть голосним табуном і говорять таке і так, що слухати не те, що непристойно, а страшно. А ще, як передати, як реагують на зауваження. Звичайно, не можна сказати про всіх. Багато молоді хорошої. Задумується, хто для молоді сьогодні ідеал, чи є це поняття сьогодні взагалі. На кого їй рівнятися, де можна знайти

підтримку? Коли дивлюся на рекламу, яка полює на нас з великих, капітально збудованих, де немало вкладено коштів, панно, яка закликає, щоб сучасна молодь вибирала пепсі, або відірвалася на повну, де рекламується пиво, постає запитання: яка користь від такої реклами?

Коли дивлюся на молодих людей, які виставляють напоказ джинси з дірами на колінах, та не тільки на колінах, пошматованих до непристойності, дивуюся і не можу зрозуміти: що це, мода? Та це ж було тільки на старцях, і то вони старалися якось прикрити тіло, соромилися, що вони у рваному одязі. Продірявлені штани, порозривані навмишне стали модними. Думаю, це привід повернути до себе увагу. В цьому, напевно, немає нічого поганого, та завжди можна знайти багато інших способів елегантних, пристойних.

Пригадую недавній випадок у маршрутці. Зайшов до переповненого авто, вірніше протиснувся, пройшов на середину. Не встиг розібратися, за який поручень триматись, як мене запросила сісти на її місце, зовсім молода, можна сказати, юна дівчина. Я дякував, відмовлявся, та її добрій настирливості не вдалося відмовити. Таке трапляється сьогодні не часто. Присів. Проїхали декілька зупинок. Дівчина вийшла. Під враженням, під теплими розсіяними променями сонця, що пробивалися крізь світлу занавіску, розмірковував, що є багато хорошої молоді, просто ми не все помічаємо. На зупинці, поруч мене сіла вже не юних років, симпатична жінка. Джинси її були порвані до непристойності, напевно, «наймодніші».

Минуло декілька хвилин і запитав її:

- Перепрошую, ви працюєте? Вона, без зайвої скромності, з помітною гордістю відповіла:

- Працюю, а чому ви запитуєте? Напевно, подумала, що я буду пропонувати їй роботу.

- Якщо не секрет, заробіток вас задовольняє? - продовжував розмову.

Це більше надало їй упевненості, що вона не помилилася, жестикулюючи руками, на пальцях яких було безліч дешевих прикрас, немов цим підтверджувала те про, що думала сказати.

- Задовольняє, можна сказати, заробіток пристойний.

- Ви мені пробачте, то чому ж ви при нормальних статках у таких рваних до непристойності джинсах з'являєтеся у громадських місцях, - запитав я.

Потрібно було бачити вираз її обличчя. Їй і самій соромно стало. Вона відвернулася, мовчала. Не знаю, що вона думала про мене, не краще, що я думав про неї. На першій зупинці вона вийшла. Присутні, що сиділи поруч, в основному молоді люди, жваво заговорили.

Ні стида ні совісті, окремі вже не мають. Не можна зрозуміти, чи йдеш по місту, чи по пляжу. Дав харч для розмови, можливо, й не в такий спосіб. Що там говорили - вже не чув, на зупинці зійшов. Так, ми всі різні. І погляди наші, і вподобання, і захоплення, і можливості і багато чого різнить нас.

Проте зовнішній вигляд повинен відігравати значну роль у виникненні симпатії чи антипатії до людини. Не випадково в народі говорять: «Зустрічають по одягу...». Скажете - застаріле. Ні, мудрість народна ніколи не застаріє. Повинні ж бути якісь правила пристойності. Ми ж знаходимось серед людей. Мода на одяг була, є і буде. Вона неминуче змінюється. Це закономірно, так і повинно бути. Наші уявлення про красу і привабливість зовнішнього вигляду людини теж змінюються. В цьому не було і також немає нічого дивного. Але порвані до непристойності джинси на молодій людині, нічого спільного з красою не мають. Це вже інша, третя сторона медалі. В цьому бере молодь приклад з окремих естрадних зірок, які світять темними променями на її свідомість. А от чому такими променями світять, це вже запитання. І не мало є тих, хто повинен давати відповіді.

Пригадуються слова німецького вченого, сатирика Ліхтенберга, який сказав, що «більшість людей живе модою, а не розумом».

Наші найкращі українські, щирі, мелодійні, рідні, слова: вродлива, гарна, дивовижна, золотокаса, квітуча, красива, прекрасна, приваблива, рум'яна, симпатична, славна, струнка, тендітна, чарівна, чорноока, чорнява, юна, ясноока - всі ці слова вживані поетами і письменниками, які оспівували і показували чарівність і неповторність краси української дівчини, замінили, непристойним словом - сексуальна. І вживають його, де тільки здумають, не думаючи. Взагалі, мені не зрозуміло, коли вживають слово губернатор, мер. У нас же немає ніяких губерній, мерій. І що цікаво, що ті, кого так величають, а хто і чого так величає - зрозуміло, мовчать. Не наважуються роз'яснити, що він не губернатор, не мер. Що на нашій, українській рідній землі, він серед нас усіх має посадове, державне, узаконене ймення. Багато запозичених іншомовних слів останнім часом засмічують українську мову.

Хто ж виховує молодь? На яких традиціях, на яких ідеалах? Запитання скоріше для запитання, аніж для відповіді. Позитивним є те, що останнім часом створюються на громадських засадах молодіжні організації, але вони не мають ще того впливу, який сьогодні повинна мати молодь.

Я можу висловити свою особисту думку: поки на рівні держави не займатимуться молоддю, це буде ознакою того, що не займаються майбутнім держави, в цьому я переконаний.

Часто буваю в школах міста Суми й області, в університетах. Зустрічаюся з учнями і студентами, керівниками і вчителями шкіл, викладачами вузів, коли проводимо різного роду заходи. І гордий тим, що молодь відгукується на проведення інтелектуально-спортивно-розважальних змагань. Це їх згуртовує, вони вболівають за свої команди, переживають, пишаються успіхами свого колективу. Цим самим вношу нехай і незначний вклад у виховання підростаючого покоління, тому й прийшов за покликанням душі в козацтво.

Робота козаків Сумської паланки МГО «Козацтво Запорозьке» в школах і вузах області проводиться постійно. До її організації і проведення часто залучаються студенти Сумського державного педагогічного університету.

Організувати проведення козацьких розваг у школі чи в університеті не так просто. Кошти на це не виділяються. Це в основному ініціатива тих учителів, які вболівають про гармонійний розвиток учнів.

Останнього разу був в одній із шкіл міста Суми. Відбулися козацькі розваги між учнями п'ятих класів. Чотири команди. Для того, щоб зрозуміти, що відчувають учасники змагання, їх уболівальники, батьки, які часто запрошуються, потрібно бачити. Тут смолоскип проявів дружби, вболівання, почуття гордості, формування впевненості, задоволення наслідками зробленого, радисть, емоції, гіркота поразки, воля до перемоги, патріотизм, весь позитив емоцій.

О.В. Климов серед учнів шкіл міста Суми.

Хвилі річки життя, змиваючи з її берегів сторінки пам'яті, понесли їх за течією далеко-далеко.

І там, в неосяжному морі інформації, - все те, що робили і чим жили ми - змішалось, загубилося, забулося. Мабуть, свідомо це робиться і цілеспрямовано сьогоднішніми ідеологами, щоб забули. Погоджуюсь і переконаний, що багато потрібно забути, але треба знати і пам'ятати, щоб поганого не повторити.

І.Г. Грінцов

Нагадують і будуть нагадувати про зроблене поколіннями будови лікарень, шкіл, дитячих садочків, виробничі цехи заводів, які ще залишились, не зрйнували. Запитати, для чого зроблене руйнувати. Житло, яке отримали безкоштовно. Те, що було позитивне, потрібно зберігати. А негатив відкинути, не повторяти.

Пригадуючи ті роки, хочу добрі слова сказати і згадати про багатьох керівників області, які працювали в той час. Це голова облвиконкому Андрій Михайлович Науменко, про якого я пригадував вище - вимогливий, принциповий, справедливий. Такі керівники, як Науменко, були дійсно вимогливими, справедливими керівниками - батьками для молодих недовічених керівників районів, обласних управлінь.

Він був першим моїм учителем, як керівника району. Вимогливий і справедливий. Не було жодного випадку, щоб те, що він доручав зробити, особисто не перевірів.

Було державницьке, відповідальне ставлення до нашого району, що виражалося в практичній дійовій допомозі й підтримці наших ініціатив першого секретаря Сумського обкому партії Івана Григоровича Грінцова.

З Іваном Григоровичем ми були одного віку. І шлях наш до партійної роботи був майже подібний. Працювали агрономами, головами колгоспів, начальниками районних управлінь сільського господарства.

Він поважав керівників районів з практичним досвідом роботи, що пройшли, як мовиться, усіма її шаблями. Під його керівництвом багато добрих справ зроблено в області, в кожному районі. Це був розсудливий, з природним розумом керівник. Він ніколи не приймав рішення поспіхом.

Коли він відвідував район, з ним було приємно спілкуватися, завжди вносив пропозицію, що зробити не тільки на словах. Пропозиція його завжди підтримувалася дійовою практичною допомогою і, звичайно ж, конторолем за виконанням. Він, як практик, знав потреби сільських районів, сам працював у сільському районі, подібному до нашого.

Знав і глибоко розумів умови, в яких ми працювали. Допомагав не тільки порадами. Цього з історії Липоводолинщини не викреслиш, воно було. Результати роботи липоводолинців були великі і вони залишилися. Про це потрібно знати і пам'ятати. А оцінку дасть час - мудрий радник і лікар. Іван Григорович був ініціатором, щоб у нашому районі провести обласний семінар з питань благоустрою сіл, упорядкування шляхів, організації торгівлі, побутового обслуговування населення, роботи закладів народної освіти, охорони здоров'я, культури та запровадження прогресивних технологій у сільськогосподарському виробництві і на прикладі нашого району показати, що і як потрібно робити в районах області.

Він бачив результативну працю керівників господарств, голів сільських рад, усіх працівників району. Тому не тільки був ініціатором проведення такого заходу, а й покладав надію, що ми з цим впораємося, тому сприяв виділенню матеріально - технічних ресурсів для району. В області була намічена програма проведення щорічних семінарів в одному з районів і таким чином упорядковувати села області.

Ми були практично першими і над цим працювали близько двох років. Без допомоги будівельних організацій області, звичайно, ми не змогли б виконати такий обсяг робіт.

Я вдячний практичній, дійовій допомозі району багатьом керівникам обласних організацій. Вони з розумінням підходили до вирішення наших прохань. Наприклад, Маслов Станіслав Іванович, секретар обкому партії, який курирував сільськогосподарську галузь в області. Він працював на цій посаді багато років. Інженер за фахом.

В свій час очолював Шосткинський район, один із складних і важких районів, маючи на увазі ґрунтово - кліматичні умови. Вимогливий, неперевершений працелюб, любив і вболівав за загальну справу. Він особисто знав більшість голів колгоспів не тільки нашого району, а й області. Безпосередньо з ним вирішував питання під час будівництва машино-тракторного комплексу в селі Саях, бази райоб'єднання «Сільгоспхімія». Радилися, сперечалися, заради того, щоб зробити якісно і своєчасно.

Начальником обласного управління сільського господарства в той час працював Склярєнко Іван Ілліч. Я його знав з тих пір, ще коли працював начальником районного управління. Іван Ілліч усе своє свідоме життя присвятив сільському господарству області. Працював агрономом у колгоспі села Бобрик Білопільського району, головним агрономом, начальником районного управління сільського господарства. Довгі роки працював начальником обласного управління сільського господарства, заступником голови облвиконкому. Багато нам довелося докласти зусиль спільно з головою колгоспу «Ясна зірка» села Байрак Доленком Іваном Павловичем при будівництві у 1979 -1980 роках насіннєвого заводу. Іван Ілліч допомагав розробляти плани посівних площ по виробництву елітного насіння в колгоспі. Доленко тільки став працювати головою колгоспу.

Маслов С.І.

Склярєнко І.І.

Такого обсягу будівельних робіт, які здійснювалися в колгоспі по будівництву заводу, до цього не було в жодному господарстві. Йому, молодому інженеру, було важко освоїти виробничі тонкощі в ріль-

І.П. Доленко

ництва і тваринництва. А тут таке складне будівництво. Він переживав, що не справиться. Доводилося майже щоденно бути в господарстві, на будові, підтримувати. Я говорив йому, що коли пройдеш цю школу випробування, будеш керівником районної ланки, не менше. Своїм старанням ставленням до дорученої ділянки роботи, він це підтвердив. Працював начальником управління сільського господарства в районі, головою виконкому Білопільської районної ради, головою Липоводолинської районної державної адміністрації.

Голова правління обласної будівельної організації «Облміжколгоспбуду» Росін Костянтин Костянтинович був причетний до будівництва майже всіх

об'єктів, що споруджувалися в районі. Спільно з Олексієм Федоровичем Наумком, начальником районного будівельного управління, окрім будівництва, вони здійснювали важливі підготовчі роботи, зокрема виготовлення проектно - кошторисної документації. Підготовка документації забирала багато часу. Її виготовляв Сумський філіал інституту «Укрколгосппроект». Разом з директором інституту Вілем Леонідовичем Мунтяновим не раз доводилося виїздити на відведення площадок під будівництво багатьох об'єктів. Нам, керівникам району, хотілось будувати відповідний об'єкт там, де ми планували і погоджували з керівниками села. А коли приїздив Мунтянов, усе мінялося. Вступали в дію норми і правила забудови. І відстань від села і дороги, і величина схилу, і роза вітрів, і багато - багато інших питань, які ми на місці раніше не враховували. Сперечалися, не погоджувалися.

І тут на виручку приходив небагатослівний, розсудливий Росін. Щоб примирити не по-товариськи настроєні сторони, Костянтин Костянтинович наводив приклади, коли були подібні випадки в його багатій практичній роботі і які були наслідки, коли не дотримувалися норм і правил, переконував, примиряв.

Слід підкреслити, що всі обласні керівники, коли бували в районі, вирішували справи через свої підрозділи, організації і мало відволікали керівників району від основної роботи. Це мало позитивні наслідки. Я пригадую все це з тією метою, щоб показати взаємодію і вболівання за стан справ у районах обласних керівників у ті часи. Вони бачили практичну допомогу безпосередньо на місцях своїм обов'язком. Від цього були спільні наслідки.

К.К. Росін

З керуючим трестом «Сумиводбуд» Володимиром Олександровичем Гнаповським не раз виїздили на будівництво водосховища під Семенівкою, водою якого планувалося зрошувати поля. Трестом здійснювалася велика робота. Район жив не тільки виробництвом сільськогосподарської продукції і будівництвом.

Постійно йшла взаємодія з керівниками багатьох обласних управлінь, відділів, служб, трестів. Частими гостями в районі були Юрій Петрович Новіков - завідуючий відділом народної освіти області, Олександр Миколайович Рубанов - начальник управління культури, Василь Михайлович

П'ятчанін - начальник побутового обслуговування населення, Григорій Митрофанович Хабленко - начальник управління кінофікації, Анатолій Іванович Дейнека - завідуючий відділом у справах будівництва і архітектури, Сергій Пилипович Громов - завідуючий фінансовим відділом облвиконкому, депутат обласної ради від Синівського виборчого округу. Всіх назвати важко, окремі в силу різних причин не так запам'яталися в районі, проте заради справедливості я пригадую про це не раз: обласні служби працювали дієво. Звичайно, за результатами такої роботи був контроль партійних органів, принциповий, постійний.

Семінар у районі був проведений перед жнивими 1980 року. На ньому були присутні зі всієї області керівники колгоспів і радгоспів, секретарі партійних організацій, всі голови сільських рад і міст, керівники всіх районів, обласних організацій. Гордістю з благоустрою та забудови не тільки в районі, а й в області були села Московське, Саї, Семенівка, Бєєве, Синівка, Калінінське, Капустинці та інші, вірніше сказати, всі центральні садиби господарств. Усі центральні села гос-

подарств були з'єднані дорогами з твердим покриттям. Вони й сьогодні нам слугують.

Село Семенівка, одна з вулиць (фото І.Корнющенка).

Будувалось житло. Я прочитав у районній газеті, яка має таку мелодійну, красиву назву «Наш край» від 23 грудня 2006 року №102 статтю начальника районного відділу статистики В. Осіннього про те, що з 1944 по 1970 роки на Липоводолинщині було збудовано 4196 будинків.

За 1971 -1980 роки побудовано 1668 будинків, а в 2001 -2004 - лише 5 будинків. Що, в сільських населених пунктах району всього 7497 житлових будинків. Приводяться статистичні дані, з якого матеріалу побудовані будинки, з чого покрівля. Та не хочеться вірити в неприємну реальність сьогодення, що 1372 будинки пустують.

Здійснювалося будівництво доріг до більшості невеликих сіл. Окрім будівництва доріг за планами шляхобудівельними районними організаціями і державними, будувалися дороги колгоспами і радгоспами господарським способом, найманими бригадами.

Працювали всі будинки культури, школи і дитячі садки, лікарні, фапи і магазини.

Збереглися дані за 1968 рік, коли я працював головою райвиконкому. В районі було 46 клубних установ, працювало 50 кіноустановок, 37 бібліотек, у 44 школах навчалося 5585 дітей, їх навчали 442 вчителі, в шести лікарнях було 250 ліжок, працювало 25 лікарів і 175 медичних працівників з середньою медичною освітою.

Росла продуктивність громадського тваринництва, врожайність поля Липоводолинщини. Вперше в області у нашому районі були побудовані в селі Байрак (колгосп «Ясна зірка») насіннєвий завод, повністю механізований з сушильними цехами та складськими приміщеннями. Передбачалося вирощувати і виготовляти високоякісний елітний посівний

матеріал для всіх господарств району. Тракторний стан в селі Саї (колгосп ім. Шевченка) з приміщеннями для зберігання техніки, запасних частин і найголовніше - побутово-виробниче, двохповерхове приміщення для механізаторів: їдальня, кімнати відпочинку, душові та інше.

Побудовано зразкову, одну з кращих і першу в області базу районного об'єднання «Сільгоспхімія» з потужними складськими приміщеннями, де можна було зберігати добрива для району і, не перевозячи їх у господарства, вносити авіацією на поля. Побудовано контору з їдальнею і побутовими кімнатами, водопостачанням та теплозабезпеченням, з великою перспективою потужну смугу з бетонним покриттям для авіації. Державою була виділена для завантаження і перевезення добрив, гербіцидів спеціальна техніка. Вже восени 1980 року об'єднання вирішувало питання постачання та внесення на поля господарств мінеральних добрив наземною і авіацією. Це був приклад здійснення спеціалізації у сільськогосподарському виробництві. Вищеназвані три об'єкти були вартістю в три мільйони карбованців (більше трьох мільйонів доларів). І все це зроблено руками, полите потом наших дідів, батьків, братів і сестер для блага району, для всіх нас, сьогодні зруйноване, розібране, розвезене, рознесене, розвіяне, розтягнуте, продане і розграбоване. Слово розграбоване звучить якось дивно, не хотілося його вживати. А як інакше можна сказати про те, що свідомо чи не свідомо зроблено. Боляче, сумно, страшно дивитися на руїни, зроблені руками, в окремих випадках і тими, що все це будували. Не віриться, вірніше, не хочеться вірити. Та на превеликий жаль, це - правда. Гірка правда. Правда сьогодні.

Я можу зрозуміти тих, хто, як говорять, в далекому сімнадцятому по революції руйнував панське, нажите за рахунок селян - кріпаків, котрі віками працювали на пана, забиті і забуті Богом люди, темні, безграмотні. Пам'ятаєте, як ми всі обурювалися, говорили, що навіщо те було робити. Засуджували дії наших дідів, мабуть, справедливо.

А чому сьогодні, коли кожен став паном, ми ж тепер всі пани і не соромимось, що нас так називають. І пани Іван з Петром, назовемо їх так, котрі не так давно засуджували тих, що руйнували панські маєтки, побігли розвалювати, грабувати цеглу на будівництво власного свинарника чи хліва для корови, чи то свиней, з приміщень харчок-комбінату, де вироблялися напої, ковбаса, випікався хліб і торти для мешканців селища і району. Для їх самих, їхніх рідних і близьких. І побудували самі, для себе, для дітей своїх. Чи знищити, інакше не назвеш, комплекс «Сільгоспхімії». Так, погоджуюсь, що умовно названі пани Іван і Петро взяли цегли небагато. А ті, що забрали і вивезли все? Хто вони, де народилися і виросли? А ті, що спостерігали і мовчали? А ті, що допомагали розбивати, руйнувати, знищувати і гра-

бувати? Так легко і дешево продалися і продаємося. Кому? Забули народну мудрість: «Кого легко купують - задарма продають».

Я запитав одного з тих, що розбирав і вантажив будівельні матеріали з розваленого харчокомбінату: «Навіщо так не продумано робити?». Він відповів: «А мені однаково на кого і що робити, аби платили»...

От і вся відповідь, яка нами рухає ідея, чого хочемо. Звичайно, узагальнювати і переносити такі відповіді на всіх, було б не вірно. Чому він так сказав, це справа його. Але таке було. Так окремі, на превеликий жаль, говорять. Можливо, так і думають... Що тут скажеш...

Хіба що пригадати рядки великого Тараса Григоровича Шевченка з вірша «І мертвим і живим, і ненародженим землякам моїм»:

*Схаменіться, ...
Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтесь,
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі,
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.*